

הסופרת ששברה

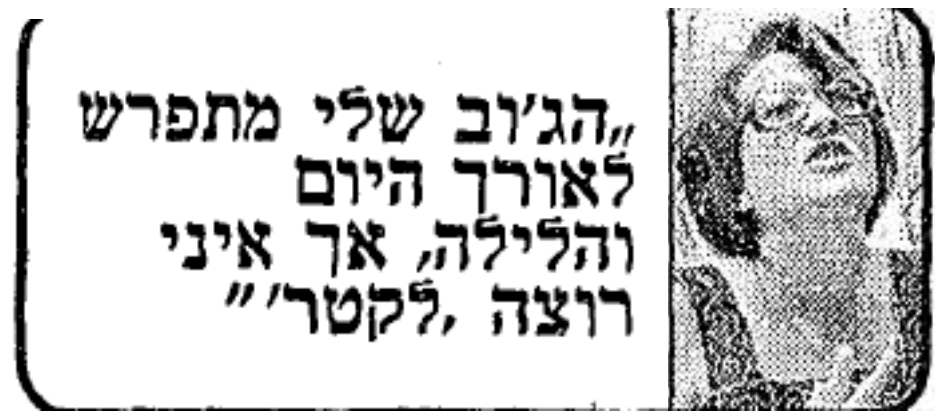
את, המנופול הגברי

מאת משה דור
צילם: ראובן קסטרו

על ספר-הילדים האחרון שלה, "אצל סבתא נינה", שהופיע בימים אלה בהוצאת ספריית-פועלים, חתמה עליזה עמיר את שמה בתור "זוהר". כך: עליזה עמיר-זוהר. מדוע? "שם-משפחתי מנישואי הוא זוהר. כל המשפחה קרויה זוהר ורק אני, כל השנים, מחזקתי בשם-משפחתי שלפני הנישואין. זה התחיל להפריע לי. בזמן האחרון אני נמצאת ברבה בחוץ, נהפכת לדמות ציבורית, והחילותי לייחס חשיבות גם לשם-המשפחה מהנישואין".

עליזה עמיר מספרת לי את הדברים האלה חוץ כדי נסיעה לקיבוץ שלה בצפון, ברעם. עיני-התכלת שלה מנצנצות בהומור מבעד לעדשות-המשקפיים העבות. שערך הבהיר, המסופר קצר, זרוע שיבה. עליזה היא מזכירת הקיבוץ הארצי — אחת משניים: עמיתה-למזכירות הוא דב פלג מקי-בוץ סער — ואת רוב השבוע שלה היא עושה בתל-אביב, בבית הקיבוץ הארצי. כשאיננה נמצאת שם, ואיננה מתרועעת במשקים הנתונים ל"יוריס-דיקציה" שלה, היא עולה פעמיים בשבוע הביתה, אל הקיבוץ שתיא נמנית עם חברי משנת 1951. 180 ק"מ לשם. 180 ק"מ בחזרה. עם עלות השחר. יום-העבודה של עליזה עמיר עמוס עד אפס מקום. ישיבות. בעיות. חיפוש פיתרונות. החברה הקיבוצית היא הוויית מורכבת, מתפתחת, מיוחדת-במינה. זו הפעם הראשונה שהקיבוץ הארצי יש לו מזכירה. "החודש תימלא שנה לכניסתי לתפקיד", היא אומרת כתיחת-הדיבור המדויק שלה, עם תרי"ש המחלגלת, "לא אני יזמתי זאת ואינני יודעת מה פתאום גשבר, המנופול הגברי. נושא שוויון-המינים הוא, לדעתי, נושא שהוחמץ בתנועה הקיבוצית. בקיבוץ הארצי יש עכשיו ראשיתו של מהלך לשינוי מאורגן ומתוכנן. יש סבורים, כי בעידן החלוצי של התנועה הקיבוצית היה שוויון בין המינים. זו טעות. מקובל היה אז שנשים עושות גם עבודות, גבריות אבל הגברים לא עשו מעולם עבודות המקובלות כגשיות. זה שורשי-הרע. בשעתו פורסם מחקר של טייגר ושפר — האחד מהם סוציולוג חבר קיבוץ — שבו ניתחו את מצב האשה בקיבוץ וטענו, כי לפי כל קריטריון, המינה החברתי ודתי והתעסוקתי של הקיבוץ מגשים את שחרור האשה — מבחינת הפנאי, האפשרויות והעדר מוסר מיני מפת. הם מצאו, כי האשה חזרה באופן טבעי ומצוונה לתפקידה המסורתי והיא שביקשה להשיב את עטרת המשפחה ליושנה. לפמיניזם אין אחיזה במציאות. הגבר והאשה הן בריות שונות ואי-אפשר להתגבר על הטבע. אני אינני מערערת על העובד-דוח שבמחקר הזה, אבל לשאלה מדוע קרה כך, יש, לדעתי, הסבר שונה. סבורתני, שבחיי הקיבוץ יש מיגבלה אימאונטית במה שנוגע למיבחר המיקצוץ-עות. אלה מאתנו שבשכילים לעשות קיבוץ זה לא לגור בו, מוכנים לקבל על עצמם את המיגבלה אך בתוך המיגבלה של המיקצועות, השירותים הם הפחות גמישים — יש לטפל בילדים, לתפור בגדים, לכבס — והחברות נושאות זאת על גבן כבר הדור השלישי. בנות תגדלות בקיבוץ מרימות בשלב מסויים את עיניהן ונוכחות למה יש להן לצפות: אולי זה סוד הנפילה בלימודים בערך בכיתה

י"א—י"ב. הן מתאימות עצמן לדפוס אנושי מקוצץ. שפר טוען שתברות-הקיבוץ מרוצות ממצבן. אני רואה זאת בדאגה רבה, כי זה מעיד עד כמה השלימו עם המצב. אם אני מתאימה רק לתחום מסויים, אומרת החברה, אני רוצה לשפר באופן המאכסימאלי את ממלכתי הקטנה".
"אם אני צודקת — אפשר בהחלט להתערב בתהליך זה. כיוון שהקיבוץ מאורגן וממוסד, הוא יכול לכוון את עצמו לשינוי ראדיקאלי בלוח-העבודה ולהביא לידי כך שמירב חברי-הקיבוץ ימצאו את סיפוקם במירב העיסוקים. כלום אין חברים שימצאו סיפוק בעבודה בבתי-הילדים ולא-דווקא בשדה-הכותנה? אנו התחלנו איפוא בתהליך. בחרנו שניים-שלושה קיבוצים-דגם שאצלם הרגשת אי-הנחת מהמצב כבר קיימת, ובהם נעשתה עבודה לעומק, בסיועו של צוות מומחים להפעלה חברתית, שינסו לשנות לאט-לאט את חלוקת המקצוץ-עות. החברות מרוכזות ברובן בעבודות הפחות יוקרתיות ומשום כך גם השפעתן מצומצמת יותר. בקיבוצים שנבחרו תתנהל עבודה חינוכית כבר בגיל-הנעורים. זה איננו נושא לזבנג וגמרנו. זה לא יקרה מחר. אבל חובה לעשות זאת, כיוון שה-קיבוץ איננו יכול לשאת בתוכו לאורך זמן אי-שוויון חברתי כזה. אני דווקא אופטימית".

"הג'וב שלי מתפרש לאורך היום והלילה, אך אני רוצה לקטר"

עליזה נולדה בצ'כיה והיתה בת פחות משנה כשהועלתה ארצה והובאה לירושלים. היא חניכה השומר הצעיר ובוגרת בית-הספר התיכון לילדי עובדים ע"ש חיים ארלוזורוב. בהיותה בת 18 הלכה לנח"ל ומשם לברעם. "נמנית עם חברי ההשלמה הראשונה, והחמצתי איפוא את שכבת המייסדים. מה עשיתי? באופן האינטנסיבי ביותר הייתי עסוקה בעשיית ברעם. מדי שלוש שנים, בערך, עסקתי בדבר חדש. גניירק, מכבסה, הדרכה בשוה"צ, הנהלת-חשבונות שאו היתה עבודה מסעירה מאוד — אדם אחד המלווה את כל העשייה בצורה אינטימית — ואקונומית-מטבח, וגניזברית של הקיבוץ. ילדתי שלוש בנות — הן עכשיו בגילים 24, 20 ו-16 — שהבכירה בהן גומרת עתה את הפקולטה לחק"לאות ברחובות, השנייה מדריכה בשוה"צ והשלישית סיימה את הכיתה השישית בתיכון, והשקעתי הרבה כוחות בחינוך הילדים. וכך, ספרי הראשון, קובץ הסיפורים למבוגרים, כמו שיש ירוק, יצא ב-1967. אז גם זכיתי בשנת-לימודים באוניברסיטת תל-אביב — למדתי פילוסופיה וסוציולוגיה של התיאטרון — שהיתה כרוכה בגורמות קפדניות מאוד. חזרתי הביתה וכתבתי ספרי-ילדים, ששמו, הגשם דום והיהלום' שיצא ב-1971. אחרי הספר השני היה לי קשה מאוד שלא להמשיך ללמוד, אך הקיבוץ לחץ לחץ כבד, וכשנבחרתי שוב לגניזברית, עלה בדעתי רעיון שיתכן לשלב את העבודה בלימודים. ואמנם, עשיתי וגם יכולתי וסיימתי את לימודי הפילוסופיה שלי — אל תשאל, לגמור ישיבה בבנק, וללחוץ על כפתור, ולעבור לממד אחר, לרוץ לאוניברסיטה ללמוד רמב"ם... אבל זה עבד, אולי דווקא בגלל הנסיבות האלו.

או מזכיר הקיבוץ הארצי, אורי פינקרפלד, ואמר שצריך לעזור לקיבוץ גשור שעמד לעלות על הקרקע. נדלקתי לרעיון של עשיית קיבוץ מבראשית והיו לי שם שנה וחצי נפלאות, מרגשות. חזרתי הביתה ולאחר זמן-מה עלתה המחשבה להיות מזכירת הקיבוץ הארצי. היכולת שלי להסכים להצעה נבעה מחוסר ידיעה מהו טיב התפקיד; אילו ידעתי — הייתי, בלי ספק, חוששת יותר. מכל מקום, לפני שצעדתי את הצעד ונכנסתי לבור הזה, כתבתי את ספר-הילדים החדש שלי ומסרתי אותו להוצאת יום אחד בטרם קיבלתי לידי את התפקיד. עכשיו הוא יצא לאור. לאחר שדב פלג ואני בדקנו איש-איש את נטיות-לבו חילקנו בינינו את העבודה — אני אחראית להתיישבות של הקיבוץ הארצי, למחלקות החברתיות, למחלקת הדור הצעיר, לפעילות התנועתית בנוער, לפעילות שלנו בחו"ל בכל הרמות, לליווי הקיבוצים עצמם, וכמובן למחלקה לקה לחינוך שכוללת את כל הגילים. אלו הבעיות האנושיות המהותיות של הקיבוץ, אם כי חלילה לי לומר, שמי שעוסק בסוגיות הכלכליות איננו עוסק בבעיות אנושיות. ויש גם התחום הפוליטי, שדב פלג מטפל בו יותר ממני, אך יש לי בהחלט גניעת אליו. זהו גיב המתפרש לאורך היום והלילה, והוא מחיש מאוד, אבל אינני רוצה, לקטר. אני משתדלת לשמור על נהג-ברזל אחד: מדי יום ג' אני נוסעת הביתה כדי, להצטייד לקראת סוף-השבוע. ביום ג' גם חוזרת בחי הצעירה מבית-הספר המשותף לילדינו ולילדי קיבוץ אילון, וחשוב לי להיות בבית בבואה. אגב, היא משתתפת בתזמורת בני-הקיבוצים ומנגנת על פגוט".

עכשיו אנו כבר מעפילים בכבישי הגליל, עליזה נוהגת ב"פורד פייסטה" הקטן שלה ביד אמונה, ואני נושם מלוא-ריאותי את האוויר הצלול, הצונן.
"מדוע עזבתי את הכתיבה למבוגרים ועברתי לכתיבה לילדים? אין לי תשובה. כשאני נותנת את דעתי על כך, נדמה לי שתמיד אני רואה את עצמי כותבת, אלא שנדרש לי הרבה זמן כדי להביא את הדברים לידי גיבוש. ובעצם, אינני יודעת, אולי אלה תירוצים בלבד... ומדוע עלי לתת לעצמי תירוץ צים? כלום זו עובדה סופית? אינני חושבת ככה. נדמה לי שפעם שמעתי ציטוט מפי עגנון: "אל תהא מדבר במה שאתה כותב, פן לא תהא כותב מת שאתה מדבר". ייתכן שיש לפרש זאת כך: אתה מדבר ועושה ולש את הדברים בידיים, ומהיכן יהיה לך המרחק הדרוש כדי להתבונן ולספר? סופר אחד, חבר קיבוץ, אמר לי פעם במפורש: "אני אינני לוקח את הקיבוץ יותר מדי ברצינות. אני חי שם ועובד שם, ובכל-זאת אינני לוקח אותו ברצינות רבה מדי". והוא דווקא כותב הרבה, ולא רע. מבחינה זאת יש לי ציפייה לזיקנת, שמשוה יירגע, — אבל לא יכבה — ואוכל להגיע למצב של התבוננות יותר מנותקת.

"לא היתה ביקורת קולקטיבית על כך שהדמויות לקוחות מחיי הקיבוץ"

"המשק לא הופתע כשהופיע, כמו שיש ירוק, כבר פירסמתי פה ושם סיפורים. היתה לי הרגשת שהקיבוץ שמח אתי ושמה בי. היתה זו פעם ראשונה שחבר ברעם הוציא ספר. מאז כבר יצאו ספרים של

"שוב חזרתי הביתה. הייתי מטפלת, מורה במוסד החינוכי. והנה, יום אחד בא אלי מי שהיה

„סופרינו מקבלים שלושה ימי כתיבה לשבוע, ומי שרוצה לכתוב ספר הגות, מעמידים לרשותו את הזמן הדרוש לו“, אומרת סופרת הילדים עליזה עמיר, חברת קיבוץ ברעם שבגליל, המכהנת כמזכירת הקיבוץ הארצי.

אותה ואת לבושה. יש בו הרבה זיכרי-ילדות. אן כבר היו ניצנים של אי-סובלנות, אבל בדרך-כלל קיים היה דו-קיום בין האנשים. חסר-הסובלנות איי ננו נחלתם הבלעדית של, הרעים. גם בקיבוץ זה קורה ואני מספרת על כך ואינני מטייחת.

„אני חושבת שחלק גדול מתפיסת העולם והי אדם שלי, במובן הכי כולל, עוצב על-ידי חוויות מימי הילדות, ולספרות יש חלק ניכר בחוויות הללו. אני זוכרת ריחות ותחושות של ספרים, את ההתי- קוממות נגד אי-צדק והתודות עם ילד עני בסיפורי רים. למדתי זאת בספרים לאין-ערוך יותר מאשר בבית-הספר. היתה לי תאוות-קריאה לא-מרוסנת. אבל אין לי שום כוונות לכתוב סיפורים דידאקטיים, אלא לתרום משהו לעיצוב עולמו של הילד על דרך החווייה.

חברינו. לא היתה ביקורת קולקטיבית על כך שהדמויות לקוחות מחיי הקיבוץ ולא השתי בהת- נגדות לכך. בחיי הקיבוץ חל שינוי עצום, מבורך, ביחס אל האמן וחירותו, ולא בכדי יש לנו ש ע ח מוזכרי-קיבוצים שהם אמנים — משוררים, פסל, צייר, מלחין, זמר. זהו שינוי של חברה שיש בה מידה גדולה יותר של בטחון במעשיה ובזאת יש להתברך. התרחבה במידה מכרעת הפתיחות, הנכר- גות לבחון כל דבר וכל תופעה מחדש, אם גם בלי שהכונות הזאת תבוא תחת השקפת-עולם שלאורת חיים ועושים. סופרינו מקבלים שלושה ימי-כתיבה בשבוע, ומי שרוצה לכתוב ספר-הגות, מעמידים לרשותו את הזמן הדרוש לו. כך מתחברים אצלנו מחקרים מאלפים. כל האמנים היוצרים מקבלים ימי- יצירה על-פי קריטריונים מוסכמים ויש לנו אמנים שמתפרנסים בקיבוץ מיצירתם כמו המלחין חיים ברקני משער-הגולן, או ציירים מקובלים וידועים כשמואל כ"ץ מגעתון ורודא ריילינגר מהזורע. ולא רק באמנות זה כך — הנה, בקיבוץ סאסא ישנו רופא צעיר, בן קיבוץ אילון, שבסאסא הוא מרכז את החטיבה הצעירה, על כל המעורבות המלאה שהדבר מחייב.

„אולי צודק מי שאומר, כי מקומו של השמאל הוא באופוזיציה“

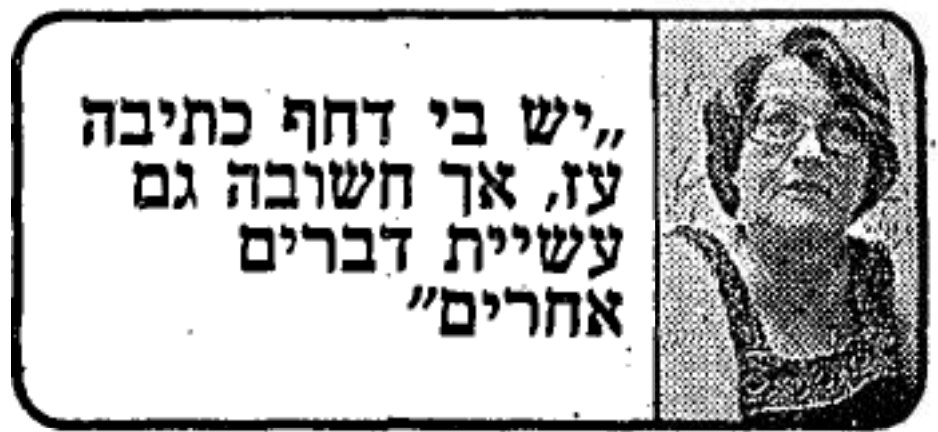
„בסיפור לילדים מוכרח, קודם כל, להיות סיפור. לעלילה יש חשיבות מכרעת. מצד אחד שובה את לב הילדים דמיון פרוץ, שובב, מפליג; מצד שני — דמויות הלוקחות מעולמם שלהם, גם של מבוגרים וגם של ילדים. אין חוקים בענין זה, אבל הלשון אסור לה להיות מזוייפת. אני מעריכת את הילדים כבעלי חוש הבחנה לא-רגיל לגבי זיוף, העקרונות בספרות-ילדים דומים מאד לאלה שבי- ספרות למבוגרים, אולי בהדגש של העלילה.

„קיבלתי המון תגובות של ילדים על סיפורי הקודמים, הזמנות לבוא ולהיפגש. והיו לי כמה וכמה מיפגשים, ביחוד עם ילדים בקיבוצים, וזה היה מקור עונג בשבילי: אין קהל טוב מהם, ונפלא כשהם מדברים על דמויות שאני המצאתי כעל משהו ממשי“.

כשעברנו מן הספרות אל הפוליטיקה, כבר ירד דח החשיכה ואנו הסבנו בדירת-הוותיקים הצנועות של עליזה ובעלה, יענקלה, בקיבוץ. מדפי-ספרים עמוסים לעייפה מכסים את אחד הקירות בחדר-הי- אורחים. רוח-הערב הקרירה חולפת בצמרות הי- עצים — עצי החורש הטבעי ועצי-הנוי. קודם לכן אכלנו ארוחת-ערב בחדר-האוכל היפה של הקיבוץ, השוכן במרחק 300 מטרים מגבול לבנון — „אתח בוודאי תשאל על עניין הכפר הנטוש בירעם: ובכן, החברים שלנו אינם מתנגדים לחזרת התושבים העקורים לכפרם“ — ואני הייתי עד לכך, שעבורי דחה של עליזה איננה מסתיימת גם בבואה הביי- תה: יש הרבה עניינים, שאנשי ברעם רוצים להיווי- עץ בהם, „מוכירה שלהם“, המקפידה אגב, לעמוד בחובותיה שלת למשק, השמירות והתורניות לי- מיניהן.

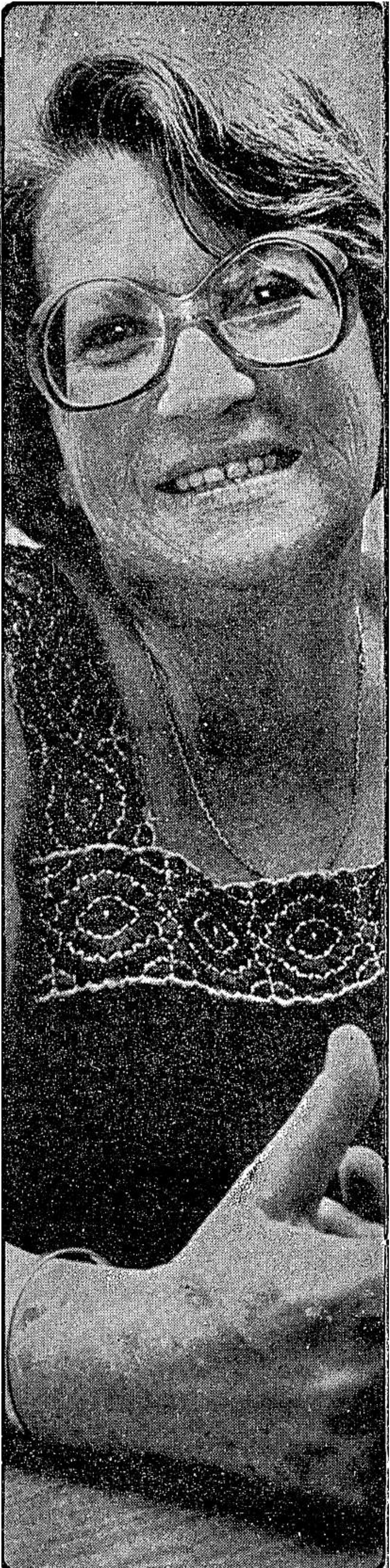
„אולי צודק מי שאומר, כי מקומו הטבעי של השמאל הוא באופוזיציה“, אומרת עליזה. היא עייפת להחריד, אך עושה מאמץ הירואי להשיב על שאלו- תי כל עוד עיניה אינן נעצמות. „אבל אנחנו איננו סתם שמאל, אלא שמאל אחר, שגם עכשיו, באופוזיציה, הוא נושא באחריות לאומית עצומה. אילו היינו שמאל אופוזיציוני, נורמאלי היינו צרי- כים, למשל, להפסיק את כל מעשה-ההתיישבות (המשך בעמ' 30)

עליזה מספרת, כי הראשון שהעיר את תשומת- לבה, לאחר שהיתה ביניהם חליפת-מכתבים, כי יש במכתביה „יותר מאשר סתם כתיבת-מכתבים“, היה הסופר שלמה ניצן, שבצוותא עם בנימין טגא ערך אז את „משמר לילדים“. זמן-מה אחרי-כן שימשה עליזה עמיר תקופת-מה מזכירת המערכת של „מש- מר לילדים“, ואז שמתני לב שבכתיבה אני באמת מתבטאת אחרת, מעוררת תגובות. והתעורר בי, בשובי למשק, הצורך לתת ליצירה-הכתיבה שלי ביי- טוי מעבר לזה היומני. המזל האיר לי פנים. סיפורי הראשון ראה אור ב„הדים“, כתב-העת של הקיבוץ הארצי, וזכה בפרס. אחר-כך פרסמתי סיפור ב- „מאזניים“ של אגודת הסופרים וגם הוא קיבל פרס. וספר-הילדים הראשון שלי זכה בפרס זאב. אסור לי להתאונן. אבל גם עכשיו, בכל הכנות והרצינות, אינני מסוגלת לומר, שאני סופרת — זה לא מצלצל לי נכון. כדי לומר זאת צריך אדם שהכתיבה תהיה דבר מרכזי מאוד בקיומו. סופר זה לא משלח-יד; זה משהו קיומי. ואני מתייחסת ביראת-כבוד גדולת מאוד לתואר הזה. לכן אני לא אומרת ש'עדיין אינני סופרת' מפני שבמקרה הזה — או שהנך או שאינך.

„יש בי דחף כתיבה עז, אך חשובה גם עשיית דברים אחרים“

„מה יהיה אם יותן לי להתרכז רק ביצירה? אינני יודעת אם אוכל לעמוד בכך, אם אני אכן בנוייה להתרכזות הזאת. אני מרגישה את דחף-הי- כתיבה כדחף עז בתוכי, אך אינני חשה שהביטוי הספרותי חשוב יותר מעשיית דברים אחרים בחיי. ודאי, זה מפתה מאוד להתמסר לכתיבה, אך אינני יכולה להשיב בכנות שאהיה מסוגלת להתמסר לה. „לילדים התחלתי לכתוב כשבאו לעולם היל- דות שלי, וכאשר עבדתי עם קבוצות-הגיל שלהן. נעים ביותר לכתוב לילדים ואני מפיקה מן הכתי- בה הנאה עצומה. הסיפור הראשון בספר החדש עו- סק בסובלנות, כשילדה מן הקיבוץ נקלעת בביקורת בירושלים לתוך חברה חרדית שאיננה מוכנה לקבל

הסופרת ששברה את „המונופול הגברי“

(חמשן מעמ' 13)

שלנו, שכן בשטח זה שוררת אנארכיה גמורה, אין תקציבים ואין מדיניות. אף-על-פי-כן אנו מתעקשים להמשיך בתנאים בלתי-אפשריים על-מנת ש-אריק שרון יוכל להתפאר בגדולות ונצורות שה-ממשלה עושה כביכול בגליל, בנגב ובערבה. ב-תקופת, שבה עומדת החקלאות על סף התמוטטות, אי-אפשר היה שלא להרהר בנקיטת צעדים, קלא-סיים של חקלאים בעולם, כשהם שרויים במצוקה — לשמוך חלב, להשחית תוצרת וכיו"ב. אותה שעח חשתי מעצור פסיכולוגי מפני צעדים כאלה, שלא יכולתי להתגבר עליו, דווקא בגלל תחושת האח-ריות שלנו כלפי הארץ והמדינה.

„עד היכן אנחנו מוכנים להרחיק לכת? שא-לח זו שואלים צעירינו, העומדים במצבים בלתי-נסבלים בקשר לשירות בשטחים, ואילו אנו קור-אים להם להתאפקות. איננו מתעלמים מן הדילמות. אנו יושבים על המדוכה ונגיע לכלל מסקנה.

„מתי, בכלל, מפלגה פוליטית? היא איננה מקום לחישוב זהות העצמית. הקושייה המתמדת היא עד היכן התתירה למכשיר רבי-השפעה איננה מחמיצה את זה שהמכשיר יהיה מכוון למטרה ש-לשמו נוצר. כל-כך קל לראות זאת במציאות הסו-ליטית של ימינו. בוודאי אדם משתוקק להימצא במסגרת שבה יש לו רגשי שותפות עם חברים, אך בכל אחד מאתנו מקנן החשש, שבימים כאלה לפו-רר את הכוח שצריך לעמוד בפני הקאטאסטרופה המתרחשת — וזו איום גדול מאוד. אין לנו איפוא ברירה אלא לוותר מעט על התשוקות ולהגיע לפש-רה. אני מכירה היום את מפ"ם טוב יותר מאשר כשישבת בברעם. אני יכולה להעיד על האנשים, שביסודם יש בהם מוטיוואציות ערכיות. אין, כמעט עד שלומיאליות, נקיטת עמדות על-פי קריטריונים תועלתיים-ציניים. אני עצמי לא חשה בנוח בפשרה, אך אני מקבלת אותה מתוך אחריות, ובלי להדביק תוויות. במצב הקיים אני בעד שיתוף-פעולה של ה-קיבוץ הארצי ומפ"ם עם מפלגת-העבודה במסגרת המערך: המטרה הראשונה היא להחליף את השל-טון, שאני רואה בו אסון, והשנייה היא להגשים יעדים חברתיים שבם יש לי שותפות-אמת עם חלק גדול של, העבודה ויעדים מדיניים, אשר, העבודה תתקרב ביחס אליהם לעמדות מפ"ם, אם לא מתוך בחירה, אזי מתוך אונס.

„כשאני מסתכלת על סביבי ובוותנת את הידוע לי על הנעשה בעולם הערבי, עלי לומר שגם דוגמה (וי' חלומה) יונית היא דוגמה. עלי לבדוק את ה-מציאות המשתנה. העמדה היונית מתמצית, לדע-תי, בכך שהשלום הוא אפשרי וצריך לחתור אליו — ואני משוכנעת שאחרי מלחמת ששת הימים עשינו טעויות רבות והחמצנו אפשרויות רבות — אך אם אגיע למסקנה, שהשנאה מסביב היא תהו-מית ואין סיכוי וסבר לשלום, לא אהסס לגזור את עמדותי המדיניות בצורה אחרת ולשמור על כל סנטימטר. אתה צודק בהגדירך את עמדותי כ-עקרו-ניות פראגמטיות מפני שאף-על-פי שפעם הפראג-מטיזם הפחיד אותי, יש לי רתיעה עצומה מפני דוגמאטיות וקנאות. פראגמטיות עשויה להיות תכונה מבורכת אם פירושה מצב שבו אינך נפרד לעולם מהמציאות בנקיטת עמדה כלפיה. אם אדם הוא חבר-קיבוץ מתוך בחירה לא ייחכן שלא תהיה בו מידת של אוטופיזם, המשול לאור כוכב שאתה מבקש להתקרב אליו. אם אתה מסתכל על הכוכב כדי לבחור את הדרך להלך בה על האדמה — זה חנכוני; אם אתה מסתכל על הכוכב לבדו — אתה מועד ומרחף. בטחון זה לא רק גבולות ולא רק צבא אלא תחושת-הצדק של עם שלם, ואם היא מתערערת, שום גבולות ושום צבא לא יעזרו לנו; אך תחושת-צדק בלא כוח לגונן עליה, איזו יכולת יש בה לשרוד? להמשיך לשלוט בגדה המערבית — בעיני זה מסכן את עתיד המדינה, ואז לא תהיה חציבות אלא סיפור יפה שהיה ואיננו עוד. השאלה הקארדינאלית בעיני היא: כיצד ליצור תנאים להי-דברות? הנה אנו יושבים על גבול לבנון, אך כל השגים לא קרה לנו דבר, כי לא חיתה מוטיוואציה לתקפנו לאנשים שמעבר מזה של הגבול. יש איפוא לחתור לביטול מוטיוואציית התקיפה. אני יודעת

שזה לא פשוט, כי עודנו גטע זר במזרח התיכון, אך צריך להתאמץ לצמצם ככל האפשר את מניעי ה-תוקפנות.

„את העמדות הערכיות-הציוניות של השומר הצעיר קל יותר לגרוס כשאתה יושב במרכזים עי-רוניים ושופט את הסיטואציה מנקודת-ראות מוס-רית ואפילו פוליטית. בשטח — זה הרבה יותר קשה. בגליל כמעט אין אדמה פנויה להתיישבות יהודית, וצעירינו, שחונכו על ערכים בגדון, מתייצ-בים לפני קושי, כשמיין ההכרח האובייקטיבי לחרוג ממסגרת החינוך שקיבלו. או-או אין לנו ברירה אלא לומר להם שמעולם לא התנינו את התיישבו-תנו בארץ-ישראל בהסכמה ערבית. גוטר האיך, כיצד עושים זאת מתוך שמירה מרבית על החגיגות. ואין צורך להפקיע אדמות. אפשר וצריך להמציא חקל-אות חדשה, לגלות כיצד לחסוך — ולא על דרך המליצה — אדמות-טרשים לגן פורה. זה לא חלום. ראיתי זאת בעיני. אבל זה דורש משאבים אדירים, ואותם קשה ביותר לחשיג. אף-על-פי-כן כדאי המאמץ, והלא זו תמציתו של מפעל ההת-יישבות בארץ“.

התנועה הקיבוצית, והקיבוץ הארצי בתוכה,

מתחבטת בבעיות רבות: עויבה של צעירים, עבודה שכירה („בברעם אין, לא היתה ולא תהיה עבודה כזאת“), הגישה אל הדת („יש לנו פתרון חילוני ועלינו לחשפו ולהעלות את האמת שלנו“), „ישר-אל השניח“, הלינה המשוחסת ואפילו סמים. עליזח נושאת את כל זה על כתפיה, איננה מתכחשת ואי-בנה מטאטאת מתחת לשטיח, אלא נאבקת, מתל-בטת ומבקשת תשובות.

אבל אי-אפשר היה עוד לשוחח. העייפות גברת עד כדי כך שהראש נסתחרר.

השיחה שלנו התחדשת בנסיעה, בצאתנו תל-אביבה, לקולן הערב של הציפורים המצייצות מי-אמירי העצים, בשעה חמש בבוקר. ב-7.30 כבר זומנת לעליזה עמיר פגישה ראשונה בבית הקיבוץ הארצי בתל-אביב. היא גדשה את המכונית בטרמ-פיסטים מן המשק והותירה את הגבעות המיוערות של הגליל מאחוריה.

ודיברנו גם על נושאים אחרים. למשל, על מטעי התפוחים המפורסמים של ברעם. אבל אז, דווקא אז, בצבצו ועלו בתי תל-אביב מן המרחק הכתלתל של בוקר קיץ בשפלת-החוף, שדוק של חום כבר רוטט על פניה.